

az iskolakultúra 2010/3 melléklete

Megjelent: az ELTE Pedagogikum támogatásával

Vae victis

Fehérek a hadiösvényen – politikum, jogok és iskola

„...mivel senki sem foszthatja ki, vetheti szolgaságba vagy ölheti meg büntetlenül embertársát, kimondják azt az elvet, hogy a gyarmatosított nem ember. Rohamcsapatunk azt a megbízást kapta, hogy ezt az elvont bizonyosságot valósággá tegye; kiadták a parancsot: az anektált terület lakóit az emberszabású majom szintjére kell süllyeszteni, hogy igazolják a gyarmatost, aki állatként kezeli őket. A gyarmati erőszak célja nemcsak ezeknek a leigázott embereknek a megfélemezése, emberségüktől is meg akarja fosztani őket. Mindent elpusztít, hogy megsemmisítse hagyományait, hogy a mi nyelvünkkel váltsa fel az övéket, hogy megsemmisítse kultúrájukat anélkül, hogy a mienket nekik adná; agyonfárasztva elbutítja őket. Rosszul tápláltak, betegek, s ha mégis ellenállnak, a félelem befejezi a munkát: puskát szegeznek a parasztra, civilek jönnek, akik elfoglalják a földjét, és korbáccsal kényszerítik, hogy nekik művelje. Ha ellenáll, a katonák lónek és ő halál fia; ha enged, lealacsonyítja magát, és többé már nem ember; a szegény és a félelem megpuhítja jellemét, felbomlasztja személyiségét. Az ügyet szakértők közreműködésével, erőszakosan intézik: a 'pszichológiai hadviselés' nem mai találmány. Az agymosás sem.” (Sartre, 1985, 13–14. o.)

Az észak-amerikai kontinensen a tizenkilencedik század során a két hatalmas ország kormányai által kibontakoztatott erőpolitika folyamánaként a „fehér ember” a „szánni és gyámolítani való földönfutó”, illetve a „tovatűnő faj” sztereotípiájába szorította a bennszülött indiánról alkotott társadalmi elképzeléseit, a „vörös ember” egész kultúráját pedig alávalónak aposztrofálta és a haladás érdekében az amerikai köztudatból múzeumokba és rezervátumokba száműzte. Mai napság a lélekszámban megerősödött (1) és indián öntudatra ébredt bennszülöttek – jórészt a fehérek által rájuk kényszerített nyomorúságból eredeztethető – égető társadalmi problémákkal küzdenek.

Bevezetés

Az amerikai és kanadai bennszülöttekről napjainkban sokat hallani: a források a kulturális gyarmatosításukra rendelt és szabott, az 1870-es évektől kezdve egyre-másra megtelepített iskolákról szólnak, melyek mindkét országban az erőltetett asszimiláció munkatelepei lettek jóval több mint száz éven keresztül.

Jelen tanulmány – egy indiánokról szóló sorozat második (és egyben befejező) része (2) – az öslakosok kárára elkövetett népiértó politika és joggyakorlat különböző megvalósulási formáit vizsgálja, azok (napjainkban egyre inkább érvényesített) jogi következményeivel együtt. Az írás egyesült államokbeli példán mutatja be az egykori legyőzöttek déd- és ükunokáinak nyomorúságos mai helyzetét, Kanadát pedig mint egy állami szintről irányított jóvátételi kísérlet példáját idézi.

Tanulmányom a mai észak-amerikai társadalom kihívásainak homlokterében igyekszik szembesíteni a pallosként használt intézmény veszélyeivel az iskoláért felelősséget érző mindannyiunkat.

Az Egyesült Államok indiánpolitikája

A tizenkilencedik század végétől kezdve az asszimilációs politika nyilvánvalóan nem a mindössze kétszázötvenezerre fogyott indián népesség beolvasztására vált nemzeti alapprogrammá az Egyesült Államokban, hanem sokkal inkább célozta azt a huszonhárommillió bevándorlót, aki 1881 és 1920 között érkezett az országba. (3) Nemesak hatalmas embertömeg volt ez, hanem az amerikaitól igen különböző kulturális háttérben fogant, nevelt és szocializált, még az előző bevándorlási hullámok hozta népektől is különböző – immár nagyrészt nem észak-európai protestáns, hanem dél- vagy kelet-európai katolikus vagy zsidó. A még élő negyedmillió rézbőrű semmiképpen nem jelenthetett olyan típusú fenyegetést, mint a hatalmas tömegekben érkező bevándorlók egy 1890-re hatvanhárom, 1900-ra hetvenöt, 1920-ra már százhat milliós országban (*Vecseklőy*, 1985, 198. o.) – akadályt azonban feltétlenül. A Rockefellerek, Fordok és Carnagie-k hazájában, ahová évente újabb milliós ember érkezett és százannyi vágyott, az a gyakorlat, hogy „vademberek” hatalmas parlagon heverő területeket birtokolnak, nyilvánvalóan tarthatatlan volt: Indiánországot meghódították, földjét felszabdalták és idegenek számára megszerzhetővé tették, lakosait szórványokba (rezervátumokba) rendelték és nemesíteni valóknak ítélték (*Holm*, 2005).

Legitimálni azt a gyakorlatot, hogy a fehérek egyre nagyobb földterületet rabolnak el az indiánoktól, Észak-Amerikában (is) a teljes alávetettség szellemét kellett kialakítani az őslakosokban: a bennszülöttek meg kellett hogy értsék, sőt tanulják, hol a helyük abban a társadalomban, melyben politikusok és misszionáriusok harcolnak vállalva az őslakosok társadalmi felemeléséért. (4) Amikor egyértelművé vált, hogy sem a kiirtás, sem az áttelepítés nem kivitelezhető a leigázottak kulturális megsemmisítésére (5), illetve hogy ezek nem is vezetnek az európai kulturális sémák meggyökereztetésére, a gyarmatosítás következő fázisában megjelent a térítés és az oktatás igénye – együttes (és egymás hatását erősítő) módszerek alkalmazásával (*Berry*, 2006, 233–250. o.).

Az őslakos gyerekek iskolába csábításának elvi magyarázata az volt, hogy itt fogják elsajátítani mindazokat a készségeket, melyek a fehér emberrel való kapcsolatteremtéshez, illetve az ő képeire formált új társadalomban való helyálláshoz szükségesek. Az iskolában aztán nem sok hasznosítani valót tanultak az indián gyerekek – mire tanulóéveiket végigdolgozták, azt mindnyájan megtanulták azonban, hogy az iskola feladata több-célú: az ő ideológiai és kulturális átképzésük mellett semmiképp sem elhanyagolható hivatása számukra közvetíteni a fehérek munka-felfogását: a hagyományos indián életmódból kivetkeztetett és új társadalmi szerepre szánt munkások ők, siralmas fizetésből élő, kifejezetten alantas munka elvégzésére kizemelt és betanított amerikaiak immár, akiket pontosan az iskolában fosztottak meg egy életre a társadalmi felemelkedés esélyeitől. Ott nem kovácsoltak szellemi tőkét a fehérek világában való fennmaradáshoz, miközben azt az esélyüket is elorozták tőlük, hogy otthonosan mozogjanak saját (rég) kultúrájukban – réven, vámon, mindent elvesztettek.

Amit a számításból rájuk rótt intézmény, az iskola előkészített (6), azt a jogalkotás fejezte be: mire 1924-ben minden egyesült államokbeli indián állampolgárságot kapott, az összes elsajátította az új alapállást: az „én” törvényét. Az őslakos többé jogi értelemben kitüntetett módon nem egy törzs tagja, hanem – önnön jogán és jussán – állampolgár és ilyen alapon elszámoltatható saját tetteiért. Ezzel ért véget az indiánok gyarmatosításának kevésbé véres szakasza, immár elfoglalhatták a nekik készített helyet a társadalomban.

Az indiánok évszázadokig tartó leigázása és gyarmati sorba kényszerítése folyamán csak az elmúlt száz évben látszott valami is abból, hogy egyszer ők is öntudatra ébred(het)nek. Az indiánügyi aktivisták harca a *Meriam-jelentés* (1928) hatásaképp megfogalmazott és már 1934-ben elfogadott *Indián Újjászervezési Törvény* (*Indian Reorganisation Act*) eredőjeképp bontakozott ki: a jog szövetségi állami felügyelet helyett az indián öngazgatás értelmezési keretébe helyezte az őslakosok politikai eszmélődését. Már az említett 1924-es törvény (7), mely minden, az ország területén született őslakos számára biztosította az állampolgárságot, lehetőséget adott a teljes politikai részvételre, érdeklődés hiányában azonban ekkor még csak igen kevesen éltek a felkínált jogi lehetőségekkel. Tíz évvel később, a törzsi tanácsok megszervezése után aztán jócskán megnőtt az érdeklődés a törzsi határokon átívelő közösségi ügyek szervezése és alakítása iránt. 1946-tól, mikor a Kongresszus megalakította az Indián Kárigények Tanácsát (8), hatalmas érdeklődés kísérte és segítette a munkát: 1978-ig tartó működése során a tanács 617 ügyet vizsgált ki és 818 millió dollárt juttatott indián károsultaknak. (9) 1953-ban a Kongresszus döntéseképp hivatalos indiánpolitika rangjára emelkedett az a szándék, hogy a bennszülötteket ugyanazon törvények, kiváltságok és lehetőségek illessék meg, mint a fehéreket, hogy vessenek véget gyámolított helyzetüknek. Kaliforniában, Floridában, New Yorkban és Texasban azonnál (még 1953-ban) le is bontották az Indiánügyi Hivatalok egész szervezeti rendszerét, 1955-ben pedig az Indiánügyi Hivatal által kezelt egészségügyi létesítményeket integrálták a társadalombiztosítás állami szervezetébe. Mikor öt éven belül egyértelműen bebizonyosodott, hogy anyagi bevételek híján az indiánok egyelőre képtelenek az öfenntartásra, és az elhamarkodott intézkedéseket visszavonták, az ijedelem, a kiszolgáltatottságtól való félelem és saját gyengeségük újbóli drasztikus felismerése jelentős kohéziós erőt támasztott az őslakosok között, már rövid távon (*Greene*, 1984, II. 618. o.).

A fekete bőrű amerikaiak mozgalmaihoz képest egy évtizedes késéssel született, de hamar megizmosodó, öntudatára az 1960-as években ébredt, igen jelentős rézbőrű értelmiség által (10) kitermelt politikai front alakította meg 1968-ban a San Francisco Városi Állami Egyetemen az első Indiántanulmányi Tanszéket. Ugyanezen év nyarán szervezték meg az Amerikai Indián Mozgalom (American Indian Movement, AIM) nevű szervezetet, mely az indiánjogi politikai csatározások mozgatója mind a mai napig. (11) A Mozgalom egyik első és igen jelentős manővere, a San Francisco-öbölben lévő Alcatraz börtön-sziget (újbóli (12)) elfoglalása és megtartása 19 hónapon (!) keresztül egyben a szervezet első földterület-visszaigénylő (és visszaszerző (13)) politikai cselekedete is volt. Amikor 1972-ben indián aktivisták Kaliforniából a fővárosba szerveztek tiltakozó

Legitimálni azt a gyakorlatot, hogy a fehérek egyre nagyobb földterületet rabolnak el az indiánoktól, Észak-Amerikában (is) a teljes alávetettség szellemét kellett kialakítani az őslakosokban: a bennszülöttek meg kellett hogy értsék, sőt tanulják, hol a helyük abban a társadalomban, melyben politikusok és misszionáriusok harcolnak vállalva az őslakosok társadalmi felemeléséért.⁴ Amikor egyértelművé vált, hogy sem a kiirtás, sem az áttelepítés nem kivitelezhető a leigázottak kulturális megsemmisítésére⁵, illetve hogy ezek nem is vezetnek az európai kulturális sémák meggyökereztetésére, a gyarmatosítás következő fázisában megjelent a térítés és az oktatás igénye – együttes (és egymás hatását erősítő) módszerek alkalmazásával.

felvonulást, és ott az Indiánügyi Hivatal épületét jelképesen elfoglalták azért, hogy 20 pontból álló petíciót nyújtsanak át a kormányzervek illetékeseinek (14), az AIM, rendkívül ügyesen kihasználva a média által terjesztett tömeghisztériát, az amerikai közvélemény figyelmét nyomorúságos helyzetük megismertetésére használta föl. Különösen annak a Szenátusi Indián Oktatást Vizsgáló Bizottságnak az 1969-es szakértői véleményére hívta fel a figyelmet, mely (először) mondta ki: az őslakosok bentlakásos iskolákban való (át)nevelése „össz nemzeti tragédia” volt.

A következő év tavaszára, mikor az 1890-es indián háborúk végét jelentő, az őslakosoknak emblematis Wounded Knee-i vérengzés helyszínét kétszáz indián hetvenegy napon keresztül tartotta megszállva az országban – a polgárháború vége (1865) óta legnagyobb csapatösszevonást jelentő katonai akcióban (15) –, az amerikai társadalomnak már jelentős részét érzelmileg befolyásolni voltak képesek. 1970-ben, egy kongresszusi döntést követően a Taos indiánok szent tavukat hatvanöt év után visszakapták Új-Mexikóban, a következő évben alaszakai bennszülöttek egymilliárd dollár értékű kártérítést és hatalmas (16) földterületeket kaptak vissza az államtól. (17) Az 1972-es Indián Oktatási Törvény az Oktatásügyi Minisztérium hatáskörébe rendelt feladatok között jelölte ki új oktatási csomagok kidolgozását, és indián származású oktatási szakemberekből álló iskolaszékek és tanácsadó testületek felállítását is elrendelte; 1975-ben megszületett (18) az *Indián Öngazgatásról és Oktatási Segítségéről szóló Törvény*, 1978-ban az *Amerikai Vallásszabadságról szóló Törvény* és 1990-ben az *Indián Gyermekvédelmi Törvény* – megannyi figyelemreméltó gesztus a kormány részéről az őslakosok felé. Az 1998-ban kiadott *Amerikai Indián és Alaszakai Bennszülött Oktatás* című miniszterelnöki rendelet pedig már kifejezetten leszögezi, hogy „a szövetségi kormánynak különleges, történelmi felelőssége van az amerikai indián és az alaszakai bennszülött diákok iránt”. (19) Az állam óriási esélyt adott mindezzel az indiánoknak; száználmas módon egészen a közelmúltig úgy látszott, az öngazgatásért folytatott harc elsőrészt az indián néptömegek katasztrofális egészségügyi és anyagi helyzetén és teljes megosztottságán bukik el.

Az indiánok több mint harmada még mindig rezervátumban él: ezek siralmas porfészek, a szegénység börtönei (egyebek mellett azért is, mert fehérek birtokolják a rezervátumi földterületek bizonyos részeit (20), melyek, úgy látszik, képtelenek eltartani őslakos népességüket, még azt követően is, hogy a hatvanas években intenzív városba való kivonulás kezdődött országszerte (21), mely mind a mai napig folytatódik, így a rezervátumok lakossága országszerte gyorsan fogy). A második legnagyobb rezervátumban, Pine Ridge-ben (22) például még az új évezredben is 80 százalékos munkanélküliségi ráták jellemzőek (23), a cukorbeteg és a TBC nyolcszor annyi áldozatot szed, mint a fehér amerikaiak között, a kamaszkori öngyilkossági ráta négyszeres, a gyermekhalandóság ötszörös az országos átlaghoz képest, az ott lakók 49 százaléka a szövetségi államban meghatározott szegénységi küszöb alatt él, a születéskor várható élettartam (a férfiaknak 48, a nőknek 52 év) az egész nyugati féltekén Haiti után mért legalacsonyabb adat (24), az otthonok 39 százalékában nincs villany.

Döbbenetes nyomor (25) – rajta a hihetetlen gazdagság szigeteivel. A nyolcvanas években a rezervátumok földje alatt hatalmas kiterjedésű és igen értékes érceket és más ásványi anyagokat találtak, a kaszinókból származó extrajövedelmek minden várakozást messze felülmúltak és a gyors meggazdagodás lehetséges esélyét kínálják. Az *Indián Játéktörvényt* 1988-ban fogadták el azzal a célkitűzéssel, hogy az országban élő őslakosok gazdasági felemelését előmozdítsák – húsz év alatt a megaipar több mint félmillió munkahelyet teremtett, és eleddig elképzelhetetlen mennyiségű tőkét halmozott fel az indiánok számára. Amellett, hogy a szerencsejáték-biznisz bevételeit törzsi kormányprogramokba forgatják vissza, anyagi alapot teremtve ezzel az őslakosoknak az önrendelkezés és önellátás majdani eléréséhez, továbbá hogy gazdasági kapcsolatokat erősít, ma még áthidalhatatlannak tűnő társadalmi feszültséget is teremtett indiánföldön.

A (kül)városi indián telepeken és rezervátumokban élők öngyilkos tempójú kábító-szer-fogyasztása mellett a másik nagy probléma a törzsek maradék szuverenitása és annak érvényesítése. Nincs kizárólagos követelmény arra nézve, hogy az Amerikai Egyesült Államokban ki nevezheti ma magát indiánnak: a Népszámlálási Hivatal szerint, aki annak nevezi magát, az is; az Indiánügyi Hivatal szolgáltatásait igénybe venni viszont csak az jogosult, aki a szövetségi kormány által elismert törzs (26) tagja és legalább felerészét az országban honos(ított) törzsek tagjainak leszármazottja. Az országban 510 elismert törzs él (27) harminchárom állam területén, egyedül Alaszkában 226 különböző törzs létezik (28), a legtöbb rézbőrű Nyugaton él. (29) A törzsek a szövetségi jog által elismert, megkülönböztetett politikai közösségek. Önkormányzati hatáskörüket általában törzsi alkotmányukon és törvényeiken keresztül érvényesítik, melyek feljogosítják őket, hogy tisztségviselőik hatáskörét pontosan megszabják, illetve hogy a jogi szabályozásnak érvényt is szerezzenek. Szövetségi állami és törzsi jogi kötelmeik nem összeférhetetlenek: mint a szövetségi állam jogalanyai, bárhol tartózkodjanak is, alávetettek a szövetségi törvényeknek mint törzsek tagjai; ha a rezervátum területén tartózkodnak, a törzsi törvények vonatkoznak rájuk, ha azon kívül, az államiak.

Kaszinóban termelt pénzekből fizetett ügyvédek és tanácsadók irányításával a törzsek gyorsan fejlődő kapcsolatokat építettek ki az Amerikai Egyesült Államok kormányával az elmúlt években – az indiánok újra érdekesek. Hamarosan az is kiderül majd, vajon az önellátásuk saját erőből megoldható lesz-e, illetve hogy a pluralista és multikulturális amerikai társadalom immár önellátó és virágzó csoportjának, az Első Nemzeteknek (30) bajaira most milyen gyógyírt kotyvasztanak a washingtoni politikai boszorkányműhelyében. Nem biztos, hogy kell bármilyet is: 2000-ben a két és félmillió indián közül 361 978-an beszéltek indián nyelvet, a 175 általuk használt idioma közül ötvenet kettő vagy több generáció használ, hetvenet egyetlen generáció ismer, ötven nyelvet tíznél kevesebb ember beszél. (31)

A Népirtás Egyezmény létrejötte

A 'genocídium' szót legtöbbször a 'tömeggyilkosság' szinonimájaként használják. Bár sokan írtak és vitatkoztak arról, hogy milyen hatással volt ez vagy az a népességrosta a megmaradókra, és hogy igazi néptirtás történt-e, vagy pusztán emberek igen nagyszámú csoportjainak az élettől való megfosztása ebben vagy abban a bizonyos esetben, a következőkben annak a lengyel származású nemzetközi jogásznak (32) az értelmezésére hivatkozunk és hagyatkozunk, aki ezt a szót a görög 'genos' (faj) és a latin 'cide' (ölni) szavakból neologizmusként megalkotta. (33)

Még folyt a második világháború, mikor Raphael Lemkin (34) már kifejezetten hangsúlyozta, hogy „a genocídium nem szükségképpen jelenti egy bizonyos nép azonnali megsemmisítését, kivéve, mikor emberek tömegeinek valóságos kiirtása formájában az ténylegesen megtörténik. Legtöbbször olyan különböző cselekedetek összehangolt tervezetét jelenti, melyek arra irányulnak, hogy egy bizonyos csoportot teljességgel megsemmisítsenek. Egy ilyen tervezet célja lehet politikai és társadalmi intézmények, a kultúra, a nyelv, nemzeti hovatartozás, a vallásos érzület és/vagy a nemzeti csoportok gazdasági erejének tönkretétele, továbbá a személyes biztonság, egészség, méltóság vagy a csoporthoz tartozó egyének életének megsemmisítése. A genocídium a nemzeti csoport mint egység ellen irányul; a cselekedeteket egyének ellen hajtják végre, akik azonban nem mint különálló személyek jönnek számításba, hanem mint ugyanannak a nemzeti csoportnak a tagjai.” (35)

Közvetlenül a háború után, 1947-ben az éppen megalakult ENSZ főtitkára felkérte Lemkint, hogy vezesse azt a szakértői bizottságot, melynek feladata volt pontosan meghatározni a genocídium jogi értelmezését. A meghatározás szerint népirtás minden olyan

politikai manőver, mely arra irányul, hogy elveszejtsen egy népcsoportot, vagy megakadályozza, hogy az fennmaradjon és fejlődjön. Megvalósulási módjait tekintve a népirtó politika – a Lemkin vezette jogtudósokból álló testület szerint (36) – lehet:

1. fizikai megsemmisítésre irányuló: Egy bizonyos csoporthoz tartozó egyének számára olyan életkörülmények teremtése, amelyek – a megfelelő elszállásolás, ruházat, élelem, higiénia és/vagy orvosi ellátás hiánya vagy testi túlerőltetés miatt – a csoporttagok valószínű elgyöngüléséhez és/vagy halálához vezetnek; csonkítás és/vagy nem gyógyító céllal elvégzett orvosi kísérletek alkalmazása a célcsoport tagjain; a megélhetés lehetőségeitől való megfosztásuk, fosztogatásuk, a munkalehetőségeik körének drasztikus csökkentése, a lakáshoz jutásuk ellehetetlenítése és egyéb, az adott terület többi lakosa számára hozzáférhető készletek tőlük való megvonása.

2. biológiai: Sterilizálás, erőltetett abortusz végrehajtása, a nemek elkülönítése és a házassági együttélés akadályozása, továbbá bármely olyan egyéb politika alkalmazása, melynek célja a születésszabályozás egy bizonyos csoportra való ráerőltetése.

3. kulturális: Minden olyan típusú politika alkalmazása, melynek célja egy bizonyos saját jelleg kiirtása, mely a célcsoport sajátja (akár úgy, hogy azt megkülönböztető jegyként használják mások a csoportra tekintve, akár úgy, hogy saját magát értelmezi a csoport ezek alapján vagy mentén), és kényszerítés arra, hogy valami más legyen. Ebbe a kategóriába tartozó bűnesetek között Lemkin megemlíti a gyermekek erőszakos áttelepítését, olyan egyének erőszakolt és tudatos száműzését, akik a kultúra jeles megjelenítői, valamint a nemzeti nyelv használatának tilalmát.

A legtöbb jogi elemző számára (37) a népirtás ezen három kategóriába sorolt megvalósulási módjai vagy formái éppen ugyanolyan súlyúak, köztük nincsen semmilyen alá- és fölérendeltség: a kultúra tudatos tönkretétele például nem kevésbé genocidális, mint mondjuk a fizikai megsemmisítés.

Lemkinék fogalmazványra 1947 novemberében egy ad hoc felállított ENSZ-bizottsághoz került jóváhagyásra. A procedúra során a szovjet küldöttnek sikerült elérnie, hogy bizonyos politikai csoportosulások nevét levegyék a védettek listájáról, az egyesült államokbeli küldött pedig az eredeti beadványban szereplő 'kulturális genocídium' kategóriát úgy, ahogy van, kizseletelte a tervezetből (idézi: *Churchill*, 2005, 8. o.). Lemkin eredeti verzióját, mely szerint a genocídium-esetek tárgyalására kifejezetten erre a célra felállított nemzetközi bíróság hivatott, szintén elutasították, és a szerződő felek hazai bírósági jogkörébe utalták az ezzel esetleg kapcsolatos jogszolgáltatást; leszögezték mindazonáltal, hogy ilyen természetű peres ügyekben kiadatás végre nem hajtható, továbbá hogy olyan esetekben, mikor a megfelelő jogszolgáltatás elmarad, az ENSZ kompetens szervei illetékesek.

Az 1948-ban végül elfogadott változat még felhívított formájában is kimondta, hogy „népirtás alatt a következő cselekmények bármelyikének, valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését érti:

- a) a csoport tagjainak megölése;
- b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása;
- c) a csoportra megfontolva oly életfeltételek ráerőszakolása, melyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése;
- d) oly intézkedések tétele, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása;
- e) a csoport gyermekeinek más csoportba való erőszakos átvitele” (38) (*Magyar Népköztársaság...*, 1955).

A *Népirtás Egyezmény* (*United Nations*, 1948; magyarországi kihirdetése: *Magyar Népköztársaság...*, 1955) szerint nem pusztán ezen cselekedetek tényleges megvalósítása meríti ki a népirtás fogalmát, hanem az is, ha bárki a megvalósítás szándékával kísérletet tesz akár egyetlen, fentebb felsorolt bűncselekmény megvalósítására, ha azokban tevékenyen közreműködik, azokra felbujt vagy azokkal kapcsolatos bármely kivitelezett cselekményben cinkossá lesz.

A *Népirtás Egyezmény* alkalmazása Kanadában és az Egyesült Államokban

Mind az Egyesült Államok, mind Kanada – bár különböző formában, de egyaránt hatékonyan – sokáig elmismásolta a népirtásról szóló nemzetközi megállapodás hazai alkalmazását.

Kanadában a külső szemlélő számára úgy tűnhetett, mintha elfogadták volna az *Egyezményt*, hiszen a Parlament 1952. májusában ratifikálta, a háttérben azonban csendesen újrafogalmazták azt belső használatra: minden olyan cselekményt és politikát kihagytak a büntetendő tettek felsorolásából, amelyben Kanada bűnösnek találtathatót volna. A törvény nem említi sem egy csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása, sem pedig a csoport gyermekeinek más csoport-hoz való erőszakos átvitele esetét (*Davis és Zannis*, 1973, 24. o.). Bár a hivatalos magyarázat szerint a *Népirtás Egyezménynek* csakis azon kitételeit hagyták ki a törvényből, melyek olyan – európai történelmet érintő – esetekre vonatkoztak, melyeknek Kanadára nézvést kevés relevanciája volt, még 1952-ben megjelent és országszerte ismertté lett az a kritika, mely szerint „azok az előterjesztések, melyek integrált oktatást szándékoztak az indián gyermekekre erőltetni, lehetséges, hogy az Egyezmény hatálya alá estek volna – legalábbis ami a gyermekeknek más csoport tagjaihoz való erőszakos átvitelét illeti”. (39) A már 1952-ben kiadott hivatalos kanadai álláspont szerint „gyermekek másik csoport-hoz való erőszakos átvitele ismeretlen gyakorlat Kanadában”. (40) 1985-ben a törvényt átdolgozták, az új változatból pedig már a csoporton belüli születések meggátolásáról szóló cikkelyt is kihagyták; jelenlegi formájukban a kanadai törvények az 1948-as *Népirtás Egyezménynek* a népirtást értelmező öt pontjából csupán kettőt tartalmaznak (41) – az egyik kanadai bíróság nemrégiben ki is mondta: az országban büntetendő cselekmény a 'genocídium' szót e két (újólág szabályozott) megvalósulási módján kívüli esetekre alkalmazni. (42)

Az Egyesült Államok törvényhozása a következő harminc évben egyáltalában nem fogadta el a *Népirtás Egyezményt*; amikor a Szenátus végül 1986 februárjában mégis ratifikálta azt, az okirat csak két és fél év múlva jutott el az ENSZ titkárságára, nem kevés galibát okozva ezzel az USA számára a nemzetközi jogi porondon. (43)

Legalább Kanadában, úgy fest, az emberek szembe akarnak és tudnak nézni a múlttal. Az indián bentlakásos iskolák számukra legfontosabb öröksége lehet ez: esély arra, hogy az ország népe a múlt tükrében tudatosan elhatárolja magát a genocídium minden jövőbeli formájától. Ha az utóbbi években számukra felkínált roppant eséllyel az őslakosok élni tudnak – nem tűnnek el a nagyvárosok szeméttelpein, nem fulladnak bele az alkoholba, hanem szomorú örökségüket képesek lesznek elutasítani –, akkor újabb olvasatát kínálhatják annak, voltaképpen mennyire is volt hatásos az ellenük fordított ideológiai fegyver: az iskola.

Bár sokáig úgy tűnt, a genocídium különböző módjait értelmező és szankcionáló jogalkotás és joggyakorlat megvalósítása akadozva halad az észak-amerikai kontinensen, a nyolcvanas évek végére minden korlát elhárult, és a jogállamiság eszméje (végre mégis) győzedelmeskedni kezdett – a világ döbbenetére.

2008. április 10-én Vancouverben a Kanadában Elkövetett Népiártást Vizsgáló Nemzetközi Emberi Jogi Bíróság (International Human Rights Tribunal into Genocide in Canada, IHRTGC) által szervezett és a Kanadai Igazságügyi Hivatal épülete előtt megtartott sajtótájékoztatón az Eltűnt Személyek Barátai és Rokonai szervezet illetékesei nyilvánosságra hozták indián bentlakásos iskolákban eltűnt gyermekek százainak tetemét tartalmazó huszonnyolc tömegsír pontos helyét. A gyermekek egy – pontosan meg nem határozott – része kínzásba halt bele. A gyűlésen bejelentették, hogy a Guatemalából és Ciprusról érkezett emberi jogi szakértőkkel megerősített IHRTGC a gyerekek halálának körülményeit tisztázó nyomozást kezdeményez, melynek egyértelmű célja a bűnösök felelősségre vonása (44), hiszen „valamilyen nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport [...] tagjainak megölése” – azaz a *Népiártás Egylemény* első pontjában összefoglalt és elítélt cselekedet – az országban ratifikált *Egylemény* szerint bűncselekmény.

Kanadában 1989-ben egy új-foundlandi árvaház volt bentlakó diákjai szexuális zaklatás vádjával feljelentést tettek a házat igazgató Keresztény Testvérek ellen.

1991-ben a Szeplőtelen Szűz Missziós Oblátusai (OMI) szerzetesrend, 1993-ban az Anglikán Egyház, 1994-ben a Presbiteriánus Egyház nyilvánosan bocsánatot kért a kanadai bennszülöttektől. (45)

1996-ban (46) egy indián bentlakásos iskola volt diákjainak nevében beadott keresetben a felperesek kárpótlást kértek a kanadai kormánytól az őket gyermekkorukban ért nyelvi és kulturális veszteségek miatt. (47)

Miután több mint 1000 feljelentés indult Kanada állam ellen, a kormány 1998-ban kibocsátotta *Társadalmi Megbékélést Célzó Nyilatkozatát* (48), melyben bocsánatot kért a bentlakásos indián iskolák „tragédiája” miatt.

2004-ben a kanadai bíróságokon a bentlakásos iskolák volt diákjai által benyújtott feljelentések és kárpótlási igények száma meghaladta a 12 ezret. (49)

2008. június 11-én a kanadai miniszterelnök bocsánatot kért a bentlakásos indián iskolák volt tanulóitól, amiért nekik – mint egy csoport tagjainak – súlyos testi és lelki sérelmet okozott a kormány, mert a csoportra megfontolva oly életfeltételeket erőszakolt rá, melyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése volt, mert az állam a csoport gyermekeit más csoporthoz erőszakosan átvitette – márpedig mindezek büntetendő cselekedetek a *Népiártás Egylemény* második, harmadik és ötödik pontjai értelmében. „Ahogy a gyermekekkel bántak ezekben az iskolákban, az a történelmünkéről írott könyv egy nagyon szomorú fejezetének lapjaira való” – mondta a miniszterelnök az Alsóházban. (50)

Az Egyesült Államokban 1972-ben egy indián nőgyógyász rendelőjében egy fiatal nő méhbeültetést kért. Mint a döbbsent orvos kérdésre elmondta, az Indiánügyi Szolgálat sebésze néhány évvel azelőtt méheltávolítást végzett el rajta, de immáron vállalja a rutinbeavatkozást, gyereket szeretne. (51) Az orvos által kezdeményezett és országossá terebélyesedő vizsgálat során kiderült, 1970 és 1976 között az egyesült államokbeli indián nők 25–50 százalékát sterilizálták (a műtéteket legtöbbször a nők beleegyezése és tudta nélkül végezték). 1982-re a szülő korban lévő (tizenöt és negyvennégy év közötti) indián nők 42 százalékát műtétrel meddővé tették. (52) Tudjuk, egy bizonyos csoporton belül a születések meggátolása is (53) törvénybe ütköző gyakorlat a *Népiártás Egylemény* negyedik pontja szerint.

Az a bírósági döntés, amely a huszadik századi egyesült államokbeli (és ennek alapján később a kanadai) indiánpolitika sarokköve lett, egy 1903-as Legfelsőbb Bíróság által hozott ítélet (54), melyben a bíróság megállapította, hogy az Egyesült Államok kormá-

nyának joga van egyoldalúan és visszamenő hatállyal semmissé tenni indián törzsekkel kötött egyezményeknek, szerződéseknek az államra vonatkozó kötelmeit. A pertől kezdve az amerikai kormány felhatalmazva érezte magát (55), hogy az indián kézen lévő energiaforrások használati jogát átruházza bizonyos preferált cégekre, amelyek aztán a piaci árak mindösszesen ha tíz százalékát fizették (Ambler, 2000, 56., 66., 78., 140–141. o., idézi: Churchill, 2005, 10. o.) – igaz, még ezt a siralmas összeget se az indiánok kapták, hanem vagyonkezelőnél helyezték el számukra a Belügyminisztériumhoz tartozó Indiánügyi Hivatal munkatársai. Onnan aztán rejtélyes körülmények között úgy százharminchétmilliárd dollár elvándorolt az indiánokkal semmilyen szempontból nem kapcsolatos fejlesztésekre. (56) 1996 januárjában több mint 300 000 indián tett feljelentést egyszerre ('class action') az amerikai kormány ellen. (57) Nyilván nem teljességgel közömbös adat mindezek kapcsán, sőt e helyt kifejezetten említésre méltó, hogy az indiánok egészségi mutatói messze a legrosszabbak az összes népcsoportéi között az észak-amerikai kontinensen. (58)

2005-ben a kanadai kormány az indián származású Frank Iacobucci bírót választotta ki arra a feladatra, hogy „tartós megoldást” találjon a Bentlakásos Indián Iskolák örökségként számot tartott, osztársadalmi ítélt problémára. A hat hónapig tartó tárgyalások után megszületett alapszerződés szerint a kormány 1,9 milliárd kanadai dollár értékű azonnali hozzáféréstű segélyalapot létesített, valamint rendelkezett további 3 milliárd dollárra becsült, a követelések kifizetésére alkalmas pénzforrás létrehozásáról a majdan felmerülő követelések kifizetésére. 2008 áprilisáig több mint 90 000 régi diák kapcsolódott a programba. (59)

2006 májusától a kanadai kormány minden olyan igénylőnek, aki bizonyítottan valamely indián bentlakásos iskola diákja volt, kárpótlásként fizet 10 000 dollárt az első, 3 000 dollárt minden további tanévre. A 65 évnél idősebb volt diákok számára további 8 000 dollár járt. (60)

„Hogy továbbra is elősegítse a gyógyulást, a tanulást és hogy minden kanadai számára érthetővé váljék a bentlakásos indián iskolák öröksége” (61), a 2006 májusában elfogadott *Társadalmi Megbékélési Célzó Nyilatkozat* szellemében a kormány különböző pénzüsségeket fordít fontosnak ítélt feladatok ellátására (62), úgymint:

60 millió kanadai dollárt az Igazság és Megbékélési Tanácsának megalapítására és egy, a bentlakásos indián iskolák múltját feldolgozó tudományos kutatóintézet létrehozására,

20 milliót megemlékezések és szervezett programok lebonyolítására – a programcsomagot a kormány az Igazság és Megbékélési Tanácsával közösen állítja össze és szervezi,

125 milliót a Belsőszülöttek Gyógyító Alapítvány felállítására, melynek feladata egészségmegőrző és javító célú programok és kezdeményezések létrehozása, valamint tanfolyamok szervezése a következő öt esztendőben (azaz 2011-ig),

94,5 milliót indián bentlakásos iskolák volt diákjai és az ő családtagjaik számára szervezett egészségprogramok, mentálhigiénés tanfolyamok és lelki tehermentesítő kúrák finanszírozására.

Az Igazság és Megbékélési Tanácsa (a bentlakásos indián iskolák múltját feldolgozó tudományos kutatóintézzel együtt) 2008. június 2-án valószínűleg is megkezdte működését. 2008-ban a Montreáli Egyetemen *Törjük meg a csendet* (63), 2009-ben pedig az edmontoni campuson *Igazság és Megbékélés: Gyógyítsuk be az indián bentlakásos iskolákban szerzett sebeket* címmel tartottak egyetemközi konferenciát. (64) A Belsőszülöttek Gyógyító Alapítvány nagy erővel kutatja fel a belsőszülöttek közül a legelesettebbeket, valószínűleg és hatásosan folyik lelki tehermentesítő tanfolyamok és kúrák szervezése és finanszírozása is. (65)

Összegzés

Legalább Kanadában, úgy fest, az emberek szembe akarnak és tudnak nézni a múlttal. Az indián bentlakásos iskolák számukra legfontosabb öröksége lehet ez: esély arra, hogy az ország népe a múlt tükrében tudatosan elhatárolja magát a genocídium minden jövőbeli formájától. Ha az utóbbi években számukra felkínált roppant eséllyel az őslakosok élni tudnak – nem tűnnek el a nagyvárosok szeméttelpein, nem fulladnak bele az alkoholba, hanem szomorú örökségüket képesek lesznek elutasítani –, akkor újabb olvasatát kínálhatják annak, voltaképpen mennyire is volt hatásos az ellenük fordított ideológiái fegyver: az iskola.

Jegyzet

- (1) Az ezredfordulóra a magát indiánnak nevező egyesült államokbeliek száma csaknem két és félmillió volt (egészen pontosan 2 447 989; az 1980-as népszámlálás adatai szerint az Egyesült Államokban 1 420 000 személy nevezte magát indiánnak, 1990-ben már 1 880 000.), az elmúlt százöt év alatt tehát az őslakos népesség számában tízszeresére nőtt.
- (2) Az első cikket lásd: *Németh*, 2009.
- (3) 2009. októberi megtekintés, <http://www.cis.org/articles/2002/back1302.html>
- (4) 2009. októberi megtekintés, <http://www.kporterfield.com/aicwtw/articles/boardingschool.html>
- (5) Henry Pancoast philadelphiai ügyvéd szavaival: „Vagy lemészároljuk őket, vagy civilizáljuk, válaszszuk bármelyik megoldást is, csak sietni kell.” (idézi: Adams, 1995, 2. o.)
- (6) „Nemcsak a saját érdekükben küldjük az összes nemzetiségbeli indiánt ugyanazon iskolákba [...] Nem fog sikerülni, hogy amerikanizáljuk az indiánt, ameddig mindjüket nem ugyanazon módon dolgozzuk meg.” Richard H. Pratt szavait idézi E. Provenzo és G. McCloskey. 2009. októberi megtekintés, <http://jaie.asu.edu/v21/V21S1opp.html>
- (7) 2009. októberi megtekintés, http://digital.library.okstate.edu/kappler/vol4/html_files/v4p1165.html
- (8) 2009. októberi megtekintés, <http://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/279.html>
- (9) Greene, 1984, II. 617. o.; 2009. októberi megtekintés, <http://digital.library.okstate.edu/icc/index.html>
- (10) Az 1969-ben Pulitzer-díjas Scott Momoday mellett olyan jelentős művészek-írók érdemelnek itt említést, mint Vine Deloria vagy Marmon Silk.
- (11) 2009. októberi megtekintés, <http://www.dickshovel.com/AIMIntro.html>
- (12) 1964-ben 4 órára még egyszer elfoglalta a szigetet 5 szíu indián.
- (13) Nixon elnök a Szikla elfoglalása során több mint 520 millió négyzetméter földet adott vissza különböző indián törzseknek (*Johnson*, 1996, 217–218. o.).
- (14) Az épület elfoglalása békés véget ért, a szövetségi kormány a kérelmet kivizsgáló bizottság felállításáról határozott, a tüntetők pedig szabadon távozhattak.
- (15) Amikor a Szenátus hivatalos ígéretet tett, hogy az őslakosok panaszait kivizsgálják, az indiánok megadták magukat. A következő három évben közel 1200 letartóztatás történt. 2009. októberi megtekintés, <http://siouxme.com/siege.html>
- (16) 40 millió acre területű földet (1 acre körülbelül 4000 négyzetméter) (*Greene*, 1984, II. 620. o.).
- (17) Az amerikai kormány és a törzsek között folyó földvita máig utolsó fejezete kezdődött, amikor indiánok egy csoportja 2007 decemberében bejelentette saját óriási kiterjedésű földterületük függetlenségét az Egyesült Államoktól – az új ország saját útlevél és saját jogosítvány kiadását tervezi (cf. <http://www.commondreams.org/archive/2007/12/21/5946>) (letöltve az internetről 2009. október); az eseményről a magyar sajtóban is megemlékeztek (cf. <http://www.mmo.hu/portal/540468>) (letöltve az internetről 2009. október).
- (18) 2009. októberi megtekintés, <http://www.answers.com/topic/indian-self-determination-and-education-assistance-act>
- (19) 2010. januári megtekintés, <http://www.answers.com/topic/education-indian>
- (20) Például 1985-ben a Pine Ridge szíu indián rezervátum több mint fele nem indiánok kezén volt. <http://socyberty.com/subcultures/pine-ridge-reservation-americas-own-third-world-country/>
- (21) A 314 rezervátum közül, melyek együttesen az ország területének 2,3 százalékát alkotják, mindössze huszonegynek van ötezer főnél népesebb lakossága, huszonhat rezervátumban nincs egyetlen indián lakos sem, további huszonkilenc rezervátumban a vörösbőrű lakosok száma nem éri el a huszontöt. 2009. októberi megtekintés, <http://www.census.gov/population/www/socdemo/race/indian.html>
- (22) 2009. októberi megtekintés, <http://mendotadakota.com/mn/tag/life-and-conditions-on-the-pine-ridge-ogala-lakota/>

- (23) 2009. októberi megtekintés, <http://www.gather.com/viewArticle.action?articleId=281474977800306> miközben az ország egész területét alapul véve a várható élettartam 75 év a férfiaknak, 80 a nőknek.
- (24) cf. 2009. októberi megtekintés, <http://www.cdc.gov/media/pressrel/2009/r090819.htm>
- (25) 2009. októberi megtekintés, <http://www.un.org/popin/popis/journals/poptoday/today1196.html>
- (26) Ez különleges jogi státuszt jelent: ezen csoportoknak közvetlen módon vannak kormányközi kapcsolataik az Egyesült Államokkal.
- (27) 2009. októberi megtekintés, <http://www.answers.com/topic/indian-reservation-2>
- (28) 2009. októberi megtekintés, <http://aitc.org/?q=node/80>
- (29) A hagyományos amerikai felosztás szerint az ország a következő régiókra osztott: Új-Anglia, Közép-atlanti Régió, Dél, Középnugat, Délnyugat, Nyugat (<http://usa.usembassy.de/travel-regions.htm>). A négy legnagyobb indián populációt tömörítő szövetségi állam Arizona, Kalifornia, Oklahoma és Új-Mexikó.
- (30) Politikailag korrekt módon így nevezze ma mindenkori a rézbőrűt (First Nations)!
- (31) 2009. októberi megtekintés, <http://www.popoliminacciati.org/download?docid=55>
- (32) 2009. októberi megtekintés, <http://www.cnn.com/2008/WORLD/europe/11/13/sbm.lemkin.profile/index.html>
- (33) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm>
- (34) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-holokausztrol-es-mas-genocidiumokrol>; 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.raoulwallenberg.net/?es/holocausto/genocidio/raphael-lemkin-padre.3334.htm>
- (35) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm>
- (36) Ez volt az 1947 májusában keletkezett úgynevezett *Secretariat's Draft of the present Genocide Convention* (a jelenlegi *Népiirtás Egyezmény* titkári piszkozata). 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.preventgenocide.org/law/convention/drafts/>
- (37) Nem tartozik közéjük az igen nagy tekintélyű holokauszt-szakértő, Yahuda Bauer (2007).
- (38) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.preventgenocide.org/hu/egyezmeny.htm>
- (39) *Brief to the Senate Standing Committee on Civil and Constitutional Affairs on Hate Propaganda*. 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.othervoices.org/2.1/churchill/denial.html>
- (40) *Report of...*, 1952, 61. o., idézi: *Churchill*, 2005, 9. o.).
- (41) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.parl.gc.ca/information/library/PRBpubs/856-e.htm>
- (42) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.othervoices.org/2.1/churchill/denial.html>
- (43) Dánia, az Egyesült Királyság, Finnország, Hollandia, Írország, Olaszország, Norvégia, Spanyolország és Svédország 1989-ben nyilvánosan benyújtotta tiltakozását az ENSZ felé az *Egyezménynek* az Egyesült Államok által ilyen későn való ratifikálása ellen (idézi: *Churchill*, 2005, 9. o.).
- (44) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://narcosphere.narconews.com/notebook/brendanorrell/2008/04/mass-graves-revealed-indian-children-canadian-schools>
- (45) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.cbc.ca/canada/story/2008/05/16/f-timeline-residential-schools.html>
- (46) Ebben az évben zár be az utolsó bentlakásos iskola az országban.
- (47) 2009. szeptemberi megtekintés, http://www.sexualabuseclaimsblog.com/2007/05/indian_residential_schools_a_b.html
- (48) *Statement of Reconciliation*. 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.sicc.sk.ca/saskindian/a98spr08.htm>
- (49) 2009. szeptemberi megtekintés, http://www.sexualabuseclaimsblog.com/2007/05/indian_residential_schools_a_b.html
- (50) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.cbc.ca/canada/story/2008/06/11/pm-statement.html>
- (51) 2009. szeptemberi megtekintés, http://muse.jhu.edu/journals/american_indian_quarterly/v024/24.3lawrence.html
- (52) Ugyanabban az évben a sterilizált amerikai nők arányszámai a következők: fehér nők: 15 százalék, afro-amerikai nők: 24 százalék, Puerto Rico-i nők: 35 százalék. 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.yvwiisudinvoihii.net/articles/1995-98articles/DeFine-HistoyCoercedSterilization1997.htm> (letöltve az Internetről: 2009. szeptember)
- (53) A fentiekben a *Népiirtás Egyezménynek* mind az öt pontját (!) érintettük.
- (54) Lone Wolf contra Hitchcock per. 2009. szeptemberi megtekintés, http://www.utulsa.edu/law/classes/rice/ussct_cases/Lone_Wolf_v_Hitchcock_187_553.htm
- (55) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://thorpe.ou.edu/treatises/cases/hitchcock.html>
- (56) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://articles.latimes.com/2002/jul/07/magazine/tm-46978>; 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.stat.cmu.edu/~fienberg/Stat36-303-03/NewspaperArticles/IndianSampling-NYT-1-7-02.html>

(57) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://community.seattletimes.nwsources.com/archive/?date=20010821&slug=setted21>; *American Indians...*, 2003. 01. 07.

(58) Az USA-ban még a kanadainál is rosszabb a helyzet ilyen szempontból: az influenza előfordulási esélye indián populációban 300 százalékkal, a TBC-é 400 százalékkal, a májgyulladásé 800 százalékkal, a vérhasé 10 000 százalékkal magasabb, mint az országos átlag (idézi: *Churchill*, 2005, 11. o.).

(59) 2009. szeptemberi megtekintés, http://www.sexualabuseclaimsblog.com/2007/05/indian_residential_schools_a_b.html

(60) A részükre ezen jogcímen kifizetett összeg mindösszesen 82,6 millió dollár volt. 2009. szeptemberi

megtekintés, <http://www.a-inc-inac.gc.ca/ai/rqpi/faq-eng.asp>

(61) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.a-inc-inac.gc.ca/ai/rqpi/faq-eng.asp#HEALTH-1>

(62) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.a-inc-inac.gc.ca/ai/rqpi/faq-eng.asp>

(63) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.creum.umontreal.ca/spip.php?article900>

(64) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.rememberingthechildren.ca/2009-02.htm>

(65) 2009. szeptemberi megtekintés, <http://www.gc-disclosure-divulgationsc.gc.ca/dpfd/gcdisc.nsf/WEBbydetails/FE08DF0960AC89808525748D0067E56D?OpenDocument&lang=fra&>

Irodalom

Adams, D. W. (1995): *Education for Extinction*. University of Nebraska Press, Topeka.

Ambler, M. (2000): *Breaking the Iron Bonds*. Indian Control of Energy Development, University Press of Kansas.

American Indians Say Documents Show Government Has Cheated Them Out of Billions. (2003. 01. 07.) *The New York Times*.

Bauer, Y. (2007): A holokausztról és más genocídiumokról. *Beszélő*, 12. 7. sz.

Berry, S. (2006): *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge.

Churchill, W. (2005): *Kill the Indian, Save the Man*. City Lights, San Francisco.

Davis, R. és Zannis, M. (1973): *Genocide Machine in Canada*. Black Rose, Montreal.

Greene, J.-P. (1984, szerk.): *Encyclopedia of American Political History*. Scribner's, New York.

Holm, T. (2005): *The Great Confusion in Indian Affairs*. University of Texas Press.

Johnson, T. R. (1996): *The American Indian Occupation of Alcatraz Island*. University of Illinois Press.

Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa (1955): *1955. évi 16. törvényerejű rendelet a népirtás büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről*. 2010. 02. 18-i megtekintés, <http://www.preventgenocide.org/hu/egyezmeny.htm>

Németh Tibor János (2009): Indiánnak iskolát. *Iskolakultúra*, 19. 11. sz.

Report of the Special Committee on Hate Propaganda in Canada. (1952) Supplies and Services, Ottawa.

Sartre, J.-P. (1985): Előszó. In: Fanon, F.: *A Föld rabjai*. Gondolat Kiadó, Budapest. 13–14.

United Nations (1948): *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. 2010. 02. 18-i megtekintés, <http://www.preventgenocide.org/law/convention/text.htm>

Vecseklőy József (1985): *A csillagsávós lobogó nyomában*. Magvető, Budapest.

